

คำนำ (Preface)

ตลอดระยะเวลาหลายสิบปีบนเส้นทางวิชาการ ในฐานะผู้ที่คลุกคลีกับการสอน การวิจัย และการเป็นบรรณาธิการประเมินตำราด้านรัฐประศาสนศาสตร์ระดับชาติ ผมมักตั้งคำถามเสมอว่า เหตุใดงานวิจัยของภาครัฐจำนวนมากจึงกลายเป็นเพียงเอกสารบันทึกที่ไม่สามารถนำมาแก้ปัญหาได้จริง คำตอบที่ผมค้นพบคือ เรามุ่งเน้นสอนแต่วิธีการและเทคนิคทางสถิติ แต่กลับละเลยรากฐานทางปรัชญาและ "หัวใจ" ของการลงพื้นที่

ด้วยเจตนารมณ์ที่จะอุดช่องว่างทางวิชาการดังกล่าว ผมจึงได้ทุ่มเทประสบการณ์ทั้งหมดเขียนตำรา "ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์" ขึ้นมา เพื่อให้เป็นมากกว่าคู่มือในห้องเรียน แต่เป็น "เข็มทิศ" สำหรับนักปฏิบัติ โดยเนื้อหาได้ถูกออกแบบและร้อยเรียงอย่างเป็นระบบทั้ง 15 บท

ผมตั้งใจเริ่มต้นบทที่ 1 ด้วยการปูรากฐานทางปรัชญาและกระบวนทัศน์การวิจัย เพื่อให้ นักวิจัยเข้าใจถึงแว่นตาที่ตนเองสวมใส่ ไม่ว่าจะเป็นปฏิฐานนิยม (Positivism) ดีความนิยม (Interpretivism) ทฤษฎีวิพากษ์ (Critical Theory) หรือปฏิบัติการณ์นิยม (Pragmatism) ก่อนที่จะพาก้าวเข้าสู่บทที่ 2 เพื่อเปิดกล่องเครื่องมือทำความเข้าใจกับประเภทและรูปแบบการวิจัย ทั้งเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ และแบบผสมวิธี

นอกจากความแม่นยำทางระเบียบวิธีแล้ว สิ่งที่ผมในฐานะนักวิชาการให้ความสำคัญสูงสุดคือ "จริยธรรม" ซึ่งผมได้เจาะลึกไว้ในบทที่ 3 ว่าด้วยจริยธรรมนักวิจัยและการเข้าถึงพื้นที่ชุมชนเปราะบาง โดยเฉพาะเมื่อต้องทำงานในพื้นที่พหุวัฒนธรรม หรือกับกลุ่มชาติพันธุ์อย่างชุมชนชาวเล และเพื่อให้เห็นภาพการทำงานที่คมคาย ในบทที่ 4 ผมได้นำเสนอเทคนิคการสกัดปัญหาการบริหารสู่การกำหนดหัวข้อและคำถามวิจัย ผ่านการวิเคราะห์ด้วยผังต้นไม้ปัญหา (Problem Tree)

ความตั้งใจอีกประการหนึ่งของผมในการเขียนตำราเล่มนี้ คือการสะท้อนความเป็นจริงของการปฏิบัติงานภาคสนาม ผมจึงได้สอดแทรก "กล่องจริยธรรม (Ethics Box)" และ "เสียงจากสนาม (Voices from the Field)" ไว้ในเนื้อหา เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้นักวิจัยทำงานด้วยความรับผิดชอบ และซื่อสัตย์ต่อข้อมูลเสมอ

ท้ายที่สุดนี้ ผมมีความเชื่อมั่นอย่างแรงกล้าว่า การเรียนรัฐประศาสนศาสตร์ไม่ใช่การเก่งแต่ท่องตำราไปสอบ หรือเรียนเพื่อไปนั่งเป็น "เจ้านายคน" แต่เราเรียนเพื่อไป "รับใช้ประชาชน" นวัตกรรมสังคมที่แท้จริงต้องกล้าชนกับปัญหาและลงพื้นที่คลุกฝุ่น เพื่อสร้างสรรค์นวัตกรรมที่ใช้งานได้จริง ผมหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ตำรา "ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์" เล่มนี้ จะเป็นอาวุธทางปัญญาที่ช่วยสร้างนักวิจัยรุ่นใหม่ ที่พร้อมจะนำความรู้กลับไปพัฒนาบ้านเกิดและทำให้ชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

ดร.พลกฤต แสงอาวุธ ผู้เขียน

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgements)

ตำรา ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ เล่มนี้ คงไม่อาจสำเร็จลุล่วงและมีความสมบูรณ์พร้อมได้ หากปราศจากความช่วยเหลือ การสนับสนุน และแรงบันดาลใจจากบุคคลและกัลยาณมิตรหลายท่าน ซึ่งผมขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

อันดับแรก ผมขอกราบขอบพระคุณครูบาอาจารย์ทุกท่านในแวดวงรัฐประศาสนศาสตร์และสังคมศาสตร์ ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้และหล่อหลอมกระบวนการทางวิชาการให้แก่ผม ตลอดระยะเวลาหลายสิบปีบนเส้นทางสายนี้ ความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดมา ได้กลายเป็นรากฐานสำคัญในการวิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหา ทั้งในส่วนของปรัชญาการวิจัยและการออกแบบเครื่องมือที่นำเสนอในตำราเล่มนี้

สิ่งที่สำคัญที่สุดและถือเป็น "หัวใจ" ของตำราเล่มนี้ ผมขอแสดงความคารวะและขอบพระคุณอย่างหาที่สุดไม่ได้ต่อ "เสียงจากสนาม" (Voices from the Field) ทั้งจากพี่น้องประชาชน ผู้นำท้องถิ่น นักวิจัยระดับพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพี่น้องในพื้นที่ภาคใต้ และกลุ่มพี่น้องในชุมชนเปราะบาง เช่น ชุมชนชาวเล (มอแกนและมอริ) ลาไวจ) ที่ได้กรุณาสละเวลาและเปิดใจสะท้อนความจริงให้ได้รับรู้ เรื่องราวของพวกเขาได้ต่อยอดให้ผมและวงการวิชาการได้ตระหนักว่า งานวิจัยที่แท้จริงต้องตั้งอยู่บนความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และต้องมุ่งเน้นการคืนความรู้สู่ชุมชนเพื่อไม่ให้เป็นการเอาเปรียบผู้ให้ข้อมูล

ขอขอบคุณหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ที่เอื้อเพื่อข้อมูลและเป็นพื้นที่กรณีศึกษาเชิงประจักษ์ (Research Lab) ทำให้ตำราเล่มนี้ไม่ได้มีเพียงทฤษฎีบนหอคอยงาช้าง แต่สามารถเชื่อมโยงสู่การแก้ปัญหาสาธารณะที่ซับซ้อนได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น กรณีศึกษาการจัดการขยะบนเกาะสมุย

ขอขอบคุณทีมงานผู้ช่วยวิจัย กองบรรณาธิการ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน ที่ช่วยตรวจทาน พิสูจน์อักษร และจัดทำรูปเล่มให้มีความสมบูรณ์ ตลอดจนครอบครัวผู้เป็นเบื้องหลังและกำลังใจสำคัญที่คอยสนับสนุนการทำงานของผมเสมอมา

ท้ายที่สุดนี้ คุณค่าและประโยชน์อันใดที่พึงมีจากตำรา "ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์" เล่มนี้ ผมขอมอบให้แก่นักศึกษา ข้าราชการ และ "นวัตกรสังคม" ทุกท่าน ที่พร้อมจะนำความรู้ไปลงพื้นที่คลุกฝุ่น สร้างสิ่งที่ใช้งานได้จริง เพื่อพัฒนาบ้านเกิด และขออุทิศความดีงามทั้งหมดนี้แด่สังคมไทย ด้วยความมุ่งหวังสูงสุดว่าวิชาความรู้เหล่านี้ จะถูกนำไปใช้เพื่อ "รับใช้ประชาชน" อย่างแท้จริง

ดร.พลกฤต แสงอาวุธ ผู้เขียน

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

นิยามศัพท์สำคัญประจำตำรา (Definition of Key Terms)

เพื่อเป็นการปูพื้นฐานและปรับ "แว่นตา" ของผู้อ่านให้มองเห็นภาพตรงกันก่อนก้าวเข้าสู่เนื้อหาเชิงลึก ผมได้รวบรวมและนิยามศัพท์สำคัญที่ใช้เป็นแกนหลักตลอดทั้งตำรา "ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์" เล่มนี้ไว้ ดังนี้ครับ

- **การวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ (Research in Public Administration)** การใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ หรือแบบผสมวิธี เพื่อค้นหาความจริงเกี่ยวกับการบริหารกิจการสาธารณะ นโยบายสาธารณะ การบริหารท้องถิ่น การบริการประชาชน และธรรมาภิบาล โดยมีลักษณะเฉพาะคือ เป็นสหวิทยาการ ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ผูกพันกับค่านิยม และมุ่งเน้นการแก้ปัญหาเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบสูง
- **กระบวนทัศน์การวิจัย (Research Paradigm)** กรอบความคิดหลักที่กำหนดแนวทางการทำงานของนักวิจัย ซึ่งหลอมรวมมาจาก ญาณวิทยา (Epistemology) ภาววิทยา (Ontology) และคุณวิทยา (Axiology) กระบวนทัศน์หลักในตำราเล่มนี้แบ่งเป็น ปฏิฐานนิยม (Positivism) ตีความนิยม (Interpretivism) ทฤษฎีวิพากษ์ (Critical Theory) และปฏิบัติการณ์นิยม (Pragmatism)
- **หลักฐานเชิงประจักษ์ (Evidence-based)** แนวคิดการกำหนดนโยบายและการบริหารจัดการที่ต้องนำข้อมูลและผลการวิจัยมาวางบนโต๊ะก่อนการตัดสินใจ เป็นการเปลี่ยนจากการใช้สัญชาตญาณ (Gut feeling) หรือประสบการณ์ส่วนตัว มาสู่การใช้ข้อมูลและสถิติที่มีระบบตรวจสอบได้
- **การวิจัยเชิงพื้นที่ (Area-based Research)** ปรัชญาการวิจัยที่ยึดเอาบริบทของพื้นที่เป็นตัวตั้ง (Context-driven) โดยเชื่อว่าพื้นที่แต่ละแห่งมีความซับซ้อนที่ประกอบขึ้นจาก 5 องค์ประกอบ คือ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสังคม การวิจัยประเภทนี้จึงมุ่งใช้ทุนทางสังคมของท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา
- **จริยธรรมการวิจัย (Research Ethics)** ความรับผิดชอบและพันธสัญญาที่นักวิจัยมีต่อเพื่อนมนุษย์ โดยเฉพาะเมื่อทำงานกับกลุ่มเปราะบาง ประกอบด้วยหลักสากล 6 ประการ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความเคารพ ความยุติธรรม ความรับผิดชอบ ความโปร่งใส และการตอบแทนหรือคืนความรู้
- **การขอความยินยอมแบบได้รับการบอกกล่าว (Informed Consent)** กระบวนการสื่อสารที่นักวิจัยต้องอธิบายให้ผู้เข้าร่วมวิจัยเข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงวัตถุประสงค์ ความเสี่ยง ประโยชน์ และสิทธิในการปฏิเสธหรือถอนตัวได้ทุกเมื่อโดยไม่มีเงื่อนไข ซึ่งอาจเป็นลายลักษณ์อักษรหรือใช้ความยินยอมด้วยวาจา (Verbal Consent) ในบริบทที่เปราะบาง
- **การคืนความรู้สู่ชุมชน (Reciprocity)** หลักการที่ไม่ให้นักวิจัยทำตัวเป็น "นักวิจัยแบบเฮลิคอปเตอร์" ที่สูบข้อมูลแล้วบินจากไป แต่มีหน้าที่ต้องนำข้อค้นพบกลับมาช่วยเป็นภาษาที่เข้าใจง่าย และจัดเวทีคืนข้อมูลให้ชุมชน หรือนำผลไปจัดทำเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (Policy Brief) เพื่อผลักดันให้เกิดการแก้ปัญหาจริง

- 41 **ผังต้นไม้ปัญหา (Problem Tree Analysis)** เครื่องมือที่ใช้สกัดและผ่าตัดปัญหาเพื่อนำไปสู่การตั้งคำถามวิจัย โดยแบ่งการจัดระเบียบความคิดออกเป็น 3 ส่วน คือ ราก (สาเหตุที่แท้จริง) ลำต้น (ปัญหาหลัก) และ กิ่งก้านใบ (ผลกระทบที่ลุกลาม)
- 41 **วิศวกรสังคม (Social Engineer) / นวัตกรรมสังคม** บทบาทของนักวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ที่ไม่ใช่เพียงผู้เก็บข้อมูลบนหอคอยงาช้าง แต่คือผู้ที่กล้าชนกับปัญหา ลงพื้นที่คลุกฝุ่น และสร้างเครื่องมือที่ใช้งานได้จริงเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน

คำศัพท์เหล่านี้ไม่ใช่เพียงแค่ศัพท์เทคนิคเพื่อการสอบผ่าน แต่คือ "เข็มทิศ" ที่จะนำทางให้การออกแบบการวิจัยของท่านมีความเฉียบคมทางวิชาการและสง่างามในทางจริยธรรมครับ

มุมมองของผมในฐานะนักวิจัยในพื้นที่ภาคใต้ และอยากบอกความสำคัญว่าทำไมต้องอ่านหนังสือเล่มนี้

มุมมองและบททดสอบของนักวิจัยในพื้นที่ภาคใต้ ภาคใต้ของประเทศไทยเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายมหาศาล (Diversity) และมีความซับซ้อนซ่อนอยู่มากมาย ในมุมมองของนักวิจัย การลงพื้นที่ในภาคใต้ไม่ใช่เพียงแค่การนำเครื่องมือหรือแบบสอบถามไปแจกแล้วจบงาน แต่ต้องเผชิญกับบททดสอบสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ กำแพงภาษา ความต่างทางวัฒนธรรม ความละเอียดอ่อนทางศาสนา ความไว้วางใจ และความปลอดภัย

โดยเฉพาะในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี ยะลา นราธิวาส) ซึ่งเผชิญกับคลื่นความขัดแย้งรุนแรงและยืดเยื้อ ปัญหาที่เปราะบางที่สุดและกลายเป็นกำแพงขวางกั้นการพัฒนา คือ "ความไม่ไว้วางใจ" (Distrust) ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับประชาชน นโยบายที่สั่งการจากส่วนกลางแบบตดเลื้อโหล (Top-down) จึงมักไม่สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น นอกจากนี้ การนำแนวคิดการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (NPM) มาใช้ในภาคใต้ที่มีระบบอุปถัมภ์และวิถีวัฒนธรรมเข้มข้น ย่อมให้ผลลัพธ์ที่แตกต่างจากการใช้ในเมืองมหานครอย่างสิ้นเชิง ยิ่งไปกว่านั้น นักวิจัยในพื้นที่ภาคใต้ยังต้องระมัดระวังเป็นพิเศษที่จะไม่ทำตัวเป็น "นักวิจัยแบบเฮลิคอปเตอร์" ที่บินมาตักดวงข้อมูลของชุมชนเปราะบาง เช่น ชุมชนชาวเลดั้งเดิม แล้วบินจากไปโดยไม่ทิ้งประโยชน์ใด ๆ ไว้ให้ชุมชนเลย

ความสำคัญ ทำไมคุณจึง "ต้อง" อ่านตำราเล่มนี้? ตำรา ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์เล่มนี้ ไม่ใช่แค่ตำราเรียนทั่วไป แต่เป็นเสมือน "คู่มือเอาชีวิตรอด" และ "เข็มทิศ" สำหรับนักวิจัย โดยมีความสำคัญที่คุณต้องอ่านดังนี้

สอนให้เลือก "แว่นตา" ก่อนเลือก "เครื่องมือ" หนังสือเล่มนี้ไม่ได้สอนแค่ให้กดโปรแกรมวิเคราะห์สถิติ แต่สอนให้เข้าใจปรัชญาเบื้องหลัง ผู้อ่านจะเข้าใจว่าเหตุใดปัญหาความเปราะบางเรื่อง "ความไว้วางใจ" จึงใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณไปแจกแบบสอบถามไม่ได้ แต่ต้องสวมแว่นตากระบวนการตีความนิยาม (Interpretivism) เพื่อเข้าไปตีความและทำความเข้าใจความรู้สึกที่ลึกซึ้งแทน

หัวใจของการวิจัยเชิงพื้นที่ (Area-based Research) ตำราเล่มนี้ยึดหลักว่า "บริบทคือหัวใจสำคัญ" (Context Matters) โดยมีกรณีศึกษาเชิงประจักษ์ (Research Lab) ในภาคใต้ที่ช่วยให้เห็นภาพชัดเจน เช่น การใช้การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods) เพื่อแก้ปัญหาที่ซับซ้อน (Wicked Problem) อย่างวิกฤตขยะล้นเกาะสมุย หรือการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนผ่านงานวิจัยผ้าทอนาหมื่นศรี

ปลูกฝัง "จริยธรรม" การเข้าถึงชุมชนอย่างลึกซึ้ง หนังสือเล่มนี้สอนศิลปะการเข้าถึงพื้นที่ชุมชนเปราะบางในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยเน้นย้ำเรื่องการขอความยินยอมแบบได้รับการบอกกล่าว (Informed Consent) ที่ต้องปรับตัวให้เข้ากับชุมชนเพื่อไม่สร้างความหวาดระแวง และเชิดชูหลักการคืนความรู้สู่ชุมชน (Reciprocity) เพื่อเป็นการตอบแทนผู้ให้ข้อมูล

เปลี่ยนความรู้เป็นการแก้ปัญหาจริง ตำราเล่มนี้จะเปลี่ยนคุณจากการเป็นนักวิจัยที่นั่งอยู่บนหอคอยงาช้าง ให้กลายเป็น "วิศวกรสังคม" โดยมีกระบวนการสอนตั้งแต่การสกัดปัญหาและ

ค้นหารากเหง้าด้วยผังต้นไม้ปัญหา (Problem Tree Analysis) ไปจนถึงการเขียนข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อนำไปปฏิบัติจริง

กล่าวโดยสรุป ตำราของผมเล่มนี้ คือผมคิดว่าหนังสือที่ทรงคุณค่าและเป็นคู่มือภาคบังคับ เพราะมันคอยย้ำเตือนอยู่เสมอว่า การเรียนรัฐประศาสนศาสตร์นั้นไม่ใช่การเรียนเพื่อท่องตำราไปเป็นเจ้านายคน แต่คือการใช้วิธีการวิจัยที่ถูกต้องเพื่อลงไปแก้ปัญหาปากท้องและ "รับใช้ประชาชน" อย่างแท้จริง

สารบัญ		
บทที่	หัวข้อย่อย (Subtopics)	หน้า
1	ปรัชญาและกระบวนการทัศน์การวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์	1
	1.1 ผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcomes)	2
	1.2 เนื้อหาหลัก เจาะลึกกระบวนการและปรัชญาการวิจัย	2
	1.3 กล่องจริยธรรม (Ethics Box)	15
	1.4 เสียงจากสนาม (Voices from the Field)	17
	1.5 กรณีศึกษาเชิงประจักษ์ (Research Lab)	19
	1.6 กิจกรรมท้ายบท (PBL & Workshop) และเกณฑ์การประเมิน	21
	1.7 บรรณานุกรมแนะนำ (Recommended Bibliography)	24
	1.8 สะพานเชื่อมสู่บทที่ 2 (Bridge to Chapter 2)	25
2	ประเภทและรูปแบบการวิจัยเพื่อการบริหารภาครัฐ	27
	2.1 ผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcomes)	28
	2.2 เนื้อหาหลัก เจาะลึกประเภทและรูปแบบการวิจัย	29
	2.3 กล่องจริยธรรม (Ethics Box)	35
	2.4 เสียงจากสนาม (Voices from the Field)	38
	2.5 กรณีศึกษาเชิงประจักษ์ (Research Lab)	39
	2.6 การวิพากษ์ (Critique) เจาะลึกจุดแข็ง จุดอ่อน และข้อเสนอแนะ	41
	2.7 ประเด็นชวนคิดและคำถามท้ายบท (Critical Reflection Questions)	43
	2.8 กิจกรรมท้ายบท (PBL & Workshop) และเกณฑ์การประเมิน	43
	2.9 บรรณานุกรมแนะนำ (Recommended Bibliography)	46

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หัวข้อย่อย (Subtopics)	หน้า
2	2.10 สะพานเชื่อมสู่บทที่ 3 (Bridge to Chapter 3)	47
3	จริยธรรมนักวิจัยและการเข้าถึงพื้นที่ชุมชนเปราะบาง	49
	3.1 ผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcomes)	50
	3.2 เนื้อหาหลัก เจาะลึกหลักจริยธรรมและการปฏิบัติภาคสนาม	51
	3.3 กล่องจริยธรรม (Ethics Box)	54
	3.4 เสียงจากสนาม (Voices from the Field)	56
	3.5 กรณีศึกษาเชิงประจักษ์ (Research Lab)	58
	3.6 การวิพากษ์ (Critique) มุมมองเชิงวิชาการต่อ Informed Consent	59
	3.7 ประเด็นชวนคิดและคำถามท้าทายบท (Critical Reflection Questions)	60
	3.8 กิจกรรมท้าทายบท (PBL & Workshop) และเกณฑ์การประเมิน	61
	3.9 บรรณานุกรมแนะนำ (Recommended Bibliography)	64
	3.10 สะพานเชื่อมสู่บทที่ 4 (Bridge to Chapter 4)	66
4	การสกัดปัญหาการบริหารสู่การกำหนดหัวข้อและคำถามวิจัย	67
	บทนำ ทำไม “ปัญหาที่ดี” จึงเป็นจุดเริ่มต้นของ “งานวิจัยที่ดี”?	67
	4.1 ผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcomes)	68
	4.2 เนื้อหาหลัก เจาะลึกแหล่งที่มาของปัญหา การใช้ Problem Tree การเขียนคำถาม และการตั้งชื่อเรื่อง	69
	4.3 กล่องจริยธรรม (Ethics Box)	72
	4.4 เสียงจากสนาม (Voices from the Field)	72

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หัวข้อย่อย (Subtopics)	หน้า
4	4.5 กรณีศึกษาเชิงประจักษ์ (Research Lab)	73
	4.6 การวิพากษ์ (Critique) จุดแข็ง จุดอ่อน และข้อเสนอแนะ	75
	4.7 ประเด็นชวนคิดและคำถามท้ายบท (Critical Reflection Questions)	76
	4.8 กิจกรรมท้ายบท (PBL & Workshop) และเกณฑ์การประเมิน	76
	4.9 บรรณานุกรมแนะนำ (Recommended Bibliography)	77
	4.10 สะพานเชื่อมสู่บทที่ 5 (Bridge to Chapter 5)	78
5	การทบทวนวรรณกรรมและการสร้างกรอบแนวคิดเชิงระบบ	79
	5.1 ผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcomes)	80
	5.2 เนื้อหาหลัก เจาะลึกการทบทวนวรรณกรรม การอ่านเชิงวิพากษ์ การอ้างอิง APA และการสร้างกรอบแนวคิด	80
	5.3 กล่องจริยธรรม (Ethics Box)	84
	5.4 เสียงจากสนาม (Voices from the Field)	85
	5.5 กรณีศึกษาเชิงประจักษ์ การสร้างกรอบแนวคิดนโยบายวิศวกรรมสังคม	86
	5.6 การวิพากษ์ (Critique) กรอบแนวคิดเชิงนโยบาย	88
	5.7 ประเด็นอภิปรายและพัฒนาตนเองทางวิชาการ	88
	5.8 กิจกรรมปฏิบัติการ (PBL) และเกณฑ์การประเมิน	89
	5.9 บรรณานุกรมแนะนำ (Recommended Bibliography)	91
	5.10 สะพานเชื่อมสู่บทที่ 6 (Bridge to Chapter 6)	92
6	สมมติฐานและตัวแปรในนโยบายสาธารณะ	93
	6.1 ผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcomes)	94
	6.2 เนื้อหาหลัก เจาะลึกสมมติฐาน ประเภทตัวแปร ความสัมพันธ์ และเทคนิคการตั้งสมมติฐาน	94

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หัวข้อย่อย (Subtopics)	หน้า
6	6.3 กล่องจริยธรรม (Ethics Box)	98
	6.4 เสียงจากสนาม (Voices from the Field)	99
	6.5 กรณีศึกษาเชิงประจักษ์ (Research Lab)	100
	6.6 การวิพากษ์งานวิจัยเชิงนโยบาย (Critique)	101
	6.7 ประเด็นชวนคิดเพื่อการอภิปราย (Critical Reflection Questions)	102
	6.8 กิจกรรมภาคปฏิบัติและเกณฑ์การประเมิน (PBL & Rubrics)	103
	6.9 บรรณานุกรมแนะนำ (Recommended Bibliography)	105
	6.10 สะพานเชื่อมสู่บทที่ 7 การออกแบบการวิจัย	106
7	การออกแบบการวิจัย (Research Design) ให้ตอบโจทย์พื้นที่	107
	7.1 ผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcomes)	108
	7.2 เนื้อหาหลัก เจาะลึกการออกแบบการวิจัยเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ และผสมวิธี	108
	7.3 กล่องจริยธรรม (Ethics Box)	113
	7.4 เสียงจากสนาม (Voices from the Field)	113
	7.5 กรณีศึกษาเชิงประจักษ์ (Research Lab)	114
	7.6 การวิพากษ์แบบแผนการวิจัย (Critique)	116
	7.7 ประเด็นชวนคิดเพื่อการอภิปราย (Critical Reflection Questions)	117
	7.8 กิจกรรมภาคปฏิบัติและเกณฑ์การประเมิน (PBL & Rubrics)	117
	7.9 บรรณานุกรมแนะนำ (Recommended Bibliography)	119
	7.10 สะพานเชื่อมสู่บทที่ 8 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม	121
8	การวิจัยเชิงปริมาณ การสร้างแบบสอบถามและการสุ่มตัวอย่าง	123
	8.1 ผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcomes)	124

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หัวข้อย่อย (Subtopics)	หน้า
8	8.2 เนื้อหาหลัก ปรัชญาการวิจัยเชิงปริมาณ ศิลปะการสร้างแบบสอบถาม และเทคนิคการสุ่มตัวอย่าง	124
	8.3 กล่องจริยธรรม (Ethics Box)	129
	8.4 เสียงจากสนาม (Voices from the Field)	129
	8.5 กรณีสึกษาเชิงประจักษ์ (Research Lab)	130
	8.6 การวิพากษ์งานวิจัยเชิงสำรวจ (Critique)	132
	8.7 ประเด็นชวนคิดเพื่อการอภิปราย (Critical Reflection Questions)	132
	8.8 กิจกรรมภาคปฏิบัติและเกณฑ์การประเมิน (PBL & Rubrics)	133
	8.9 บรรณานุกรมแนะนำ (Recommended Bibliography)	135
	8.10 สะพานเชื่อมสู่บทที่ 9 การวิจัยเชิงคุณภาพ (และ Flagship Case วิศวกรสังคม)	138
9	การวิจัยเชิงคุณภาพ (และ Flagship Case วิศวกรสังคม)	139
	9.1 ผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcomes)	140
	9.2 เนื้อหาหลัก เจาะลึกปรัชญาการวิจัยเชิงคุณภาพ เทคนิคการเลือกผู้ให้ข้อมูล เครื่องมือเก็บข้อมูล และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา	140
	9.3 กล่องจริยธรรม (Ethics Box)	143
	9.4 เสียงจากสนาม (Voices from the Field)	144
	9.5 กรณีสึกษาเชิงประจักษ์ (Flagship Case)	145
	9.6 การวิพากษ์งานวิจัยแบบผู้วิจัยมีส่วนร่วม (Critique)	146
	9.7 ประเด็นชวนคิดเพื่อการอภิปราย (Critical Reflection Questions)	147

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หัวข้อย่อย (Subtopics)	หน้า
9	9.8 กิจกรรมภาคปฏิบัติและเกณฑ์การประเมิน (PBL & Rubrics)	147
	9.9 บรรณานุกรมแนะนำ (Recommended Bibliography)	151
	9.10 สะพานเชื่อมสู่บทที่ 10 การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods)	154
10	การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods) เพื่อการวิเคราะห์ที่รอบด้าน	155
	10.1 ผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcomes)	156
	10.2 เนื้อหาหลัก เจาะลึกรูปแบบผสมวิธี ลำดับ น้ำหนัก และการบูรณาการข้อมูล	156
	10.3 กล้องจริยธรรมเชิงวิชาชีพ ความซื่อสัตย์และการบริหารความขัดแย้งของข้อมูลในงานวิจัยผสมวิธี	159
	10.4 เสียงจากสนาม (Voices from the Field)	159
	10.5 กรณีศึกษาเชิงประจักษ์ (Research Lab)	160
	10.6 การวิพากษ์งานวิจัยแบบผสมวิธี (Critique)	161
	10.7 ประเด็นชวนคิดเพื่อการอภิปราย (Critical Reflection Questions)	162
10	10.8 กิจกรรมภาคปฏิบัติและเกณฑ์การประเมิน (PBL & Rubrics)	163
	10.9 บรรณานุกรมแนะนำ (Recommended Bibliography)	165
	10.10 สะพานเชื่อมสู่บทที่ 11 การสร้างและตรวจสอบเครื่องมือวิจัยทางการบริหาร	168
11	การสร้างและตรวจสอบเครื่องมือวิจัยทางการบริหาร	169
	11.1 ผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcomes)	174
	11.2 เนื้อหาหลัก เจาะลึกประเภทเครื่องมือ การสร้าง การทดสอบคุณภาพ และการจัดการข้อมูล	174
	11.3 กล้องจริยธรรมเชิงวิชาชีพ (Ethics Box)	178
	11.4 เสียงจากสนาม (Voices from the Field)	178

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หัวข้อย่อย (Subtopics)	หน้า
11	11.5 กรณีศึกษาเชิงประจักษ์ (Research Lab)	180
	11.6 การวิพากษ์เครื่องมือวิจัย (Critique)	181
	11.7 ประเด็นชวนคิดเพื่อการอภิปราย (Critical Reflection Questions)	182
	11.8 กิจกรรมภาคปฏิบัติและเกณฑ์การประเมิน (PBL & Rubrics)	183
	11.9 บรรณานุกรมแนะนำ (Recommended Bibliography)	185
	11.10 สะพานเชื่อมสู่บทที่ 12 การวิเคราะห์ข้อมูลและการใช้สถิติสำหรับการตัดสินใจ	188
12	การวิเคราะห์ข้อมูลและการใช้สถิติสำหรับการตัดสินใจ	189
	12.1 ผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcomes)	190
	12.2 เนื้อหาหลัก	190
	12.3 กล้องจริยธรรมเชิงวิชาชีพ เมื่อความซื่อสัตย์ถูกท้าทาย	205
	12.4 เสี่ยงจากสนาม บทเรียนจากคนทำงาน	206
	12.5 กรณีศึกษาเชิงประจักษ์ ว่าด้วย "การประเมิน SROI โครงการสาธารณสุขชุมชน"	207
	12.6 การวิพากษ์ (Critique): มองให้ทะลุทั้งข้อดีและข้อเสีย	208
	12.7 ประเด็นชวนคิด (Food for Thought)	209
	12.8 กิจกรรมภาคปฏิบัติ (PBL) และเกณฑ์การให้คะแนน	209
	12.9 บรรณานุกรมแนะนำ	211
	12.10 สะพานเชื่อมสู่บทที่ 13	214
13	ศิลปะการเขียนโครงร่างการวิจัย (Proposal) เพื่อขอทุน	215
	13.1 ผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcomes)	216

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หัวข้อย่อย (Subtopics)	หน้า
13	13.2 เนื้อหาหลัก	216
	13.3 กล่องจริยธรรมเชิงวิชาชีพ	227
	13.4 เสี่ยงจากสนาม	228
	13.5 กรณีศึกษาเชิงประจักษ์	228
	13.6 การวิพากษ์ (Critique)	230
	13.7 ประเด็นชวนคิด	231
	13.8 กิจกรรมภาคปฏิบัติและเกณฑ์การประเมิน (PBL & Rubrics)	231
	13.9 บรรณานุกรมแนะนำ	233
	13.10 สะพานเชื่อมสู่บทที่ 14	236
14	การเขียนรายงานวิจัย บทความ และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (Policy Brief)	237
	14.1 ผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcomes)	238
	14.2 เนื้อหาหลัก	238
	14.3 กล่องจริยธรรมเชิงวิชาชีพ	250
	14.4 เสี่ยงจากสนาม	251
	14.5 กรณีศึกษาเชิงประจักษ์	252
	14.6 การวิพากษ์ (Critique)	253
	14.7 ประเด็นชวนคิด	254
	14.8 กิจกรรมภาคปฏิบัติและเกณฑ์การประเมิน (PBL & Rubrics)	254
	14.9 บรรณานุกรมแนะนำ	257
	14.10 สะพานเชื่อมสู่บทที่ 15	259
15	บทส่งท้าย - การนำผลวิจัยไปขับเคลื่อนองค์กรและชุมชน	261

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หัวข้อย่อย (Subtopics)	หน้า
	15.1 ผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcomes)	261
	15.2 เนื้อหาหลัก	262
	15.3 กล่องจริยธรรม	270
	15.4 เสี่ยงจากสนาม	271
	15.5 กรณีศึกษาเชิงประจักษ์ "จากงานวิจัยผ้าทอนาหมื่นศรี สู่การยกระดับเศรษฐกิจชุมชน"	271
	15.6 การวิพากษ์ (Critique)	273
	15.7 ประเด็นชวนคิด	273
	15.8 กิจกรรม PBL + Rubric	274
	15.9 บรรณานุกรมแนะนำ	275
	15.10 บทส่งท้าย	279
ภาคผนวก		
ก	คู่มือการเขียนโครงการวิจัย (Research Proposal)	279
ข	คู่มือการเขียนรายงานการวิจัย	282
ค	คู่มือการเขียน Policy Brief	284
ง	คลังเครื่องมือวิจัย	285
จ	สถิติและโปรแกรม	286
ฉ	แหล่งข้อมูลและฐานข้อมูล	287

ก่อนจะเปิดหน้าถัดไปขอฝากให้คิด

แต่... คนเรียน รปศ. "เรียน รปศ. อย่าเก่งแต่ท่องตำราไปสอบ ทฤษฎีจะหุ่หุ่ไหน แต่ถ้าลงหน้างานแล้วแก้ปัญหาปากท้องให้ชาวบ้านไม่ได้ มันก็ไร้ประโยชน์ จำไว้... เราเรียนเพื่อไป 'รับใช้ประชาชน' ไม่ใช่เรียนเพื่อไปนั่งเป็น 'เจ้านายคน'"

พลกฤต แสงอาวุธ

แต่... นวัตกรรมสังคม "นวัตกรรมไม่ใช่การทำโปรเจกต์สวยหรูเอาไว้ล่ำรางวัล นวัตกรรมของแท้ต้องกล้าชนกับปัญหา ลงพื้นที่คลุกฝุ่น แล้วสร้างสิ่งที่มีน้ใช้งานได้จริง... เลิกพูดให้ดูดี แล้วลงมือทำให้ดูเลยดีกว่า"

พลกฤต แสงอาวุธ

แต่... ผู้รักแผ่นดินรักบ้านเกิด "รักชาติ รักบ้านเกิด อย่ารักแค่ลมปากหรือแค่พิมพ์บอกในโซเชียล ถ้าเน่จริงต้องเอาความรู้กลับไปพัฒนาบ้านเกิดตัวเอง ไปทำให้ชุมชนอยู่รอดและเข้มแข็ง นันแหละถึงจะเรียกว่ารักของจริง"

พลกฤต แสงอาวุธ

บทที่ 1

ปรัชญาและกระบวนการค้นคว้าวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์

บทนำ ทำไมนักวิจัยรัฐประศาสนศาสตร์ จึงต้องเริ่มต้นที่ "ปรัชญา"?

ในทุก ๆ ปีการศึกษา เมื่อผมมีโอกาสได้สอนหรือเป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผมมักจะเริ่มต้นด้วยการโยนคำถามง่าย ๆ ให้นักศึกษาที่กำลังจะเริ่มทำวิจัยว่า "ทำไมท่านจึงเลือกหัวข้อนี้?"

คำตอบที่ผมมักจะได้ยินบ่อยที่สุดคือ "เพราะอาจารย์แนะนำมาครับ" "เพราะหาข้อมูลได้ง่ายดีค่ะ" หรือ "เพราะเป็นปัญหาที่หน่วยงานของผมกำลังสนใจ" ซึ่งคำตอบเหล่านี้ล้วนเป็นเหตุผลที่ฟังขึ้นในโลกของการทำงาน แต่เชื่อไหมครับว่า แทบไม่มีนักศึกษาคอนไหนเลยที่ลุกขึ้นตอบผมว่า "เพราะข้าพเจ้าเชื่อว่าความจริงคือสิ่งที่วัดค่าได้" หรือ "เพราะข้าพเจ้าเชื่อว่าความจริงคือสิ่งที่ต้องอาศัยการตีความ"

นี่คือ "ช่องว่าง" ที่สำคัญที่สุดของวงวิชาการรัฐประศาสนศาสตร์ไทยครับ

ที่ผ่านมา เรามักจะมุ่งเน้นสอน "เทคนิค" กันเสียเป็นส่วนใหญ่ เราสอนวิธีสร้างแบบสอบถาม สอนวิธีกดปุ่มวิเคราะห์สถิติในโปรแกรม SPSS และสอนวิธีเขียนโครงร่างวิจัย (Proposal) ให้ผ่านคณะกรรมการ แต่เรากลับมักจะกระโดดข้ามคำถามที่พื้นฐานที่สุดไป นั่นคือการทำความเข้าใจ "ปรัชญา" ที่เป็นรากฐานคอยค้ำยันเทคนิคเหล่านั้นเอาไว้

เพราะในความเป็นจริงแล้ว ทุกเทคนิคและเครื่องมือที่เราเลือกใช้ ล้วนมีปรัชญาซ่อนอยู่ เบื้องหลังเสมอ... การที่คุณตัดสินใจเลือกใช้ "แบบสอบถาม" นั้นแปลว่าคุณกำลังยอมรับและสวมแว่นตาของ **ปรัชญาประจักษ์นิยม (Positivism)** ที่เชื่อว่าความจริงคือสิ่งที่เป็นรูปธรรมและวัดค่าเป็นตัวเลขได้ ในขณะที่การที่คุณตัดสินใจลงพื้นที่ไป "สัมภาษณ์เชิงลึก" นั้นแปลว่าคุณกำลังสวมแว่นตาของ **ปรัชญาตีความนิยม (Interpretivism)** ที่เชื่อว่าความจริงคือความรู้สึกและบริบทที่ต้องอาศัยการตีความ

ในฐานะนักวิจัย การรู้ที่เราเลือกใช้เครื่องมือนี้ "เพราะอะไร" จึงมีความสำคัญพอ ๆ กับคำถามที่ว่าเรา "เลือกอะไร"

บทนี้จึงเปรียบเสมือน "ประตูบานแรก" ของการเดินทางสู่การเป็นนักวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์อย่างเต็มตัว ผมจะพาทุกท่านไปทำความเข้าใจว่า การวิจัยในศาสตร์ของเรานั้นคืออะไร มีปรัชญาใดบ้างที่คอยขับเคลื่อนอยู่เบื้องหลัง และเราจะเชื่อมโยงปรัชญาเหล่านี้ เข้ากับบริบทการแก้ปัญหาในพื้นที่ภาคใต้ได้อย่างไรครับ

1.1 ผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcomes)

เมื่อสิ้นสุดการเรียนรู้ในบทนี้แล้ว นักศึกษาจะสามารถ

- 1) อธิบาย ความหมาย ความสำคัญ และลักษณะเฉพาะของการวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ได้
- 2) เปรียบเทียบ กระบวนทัศน์การวิจัยทั้ง 4 รูปแบบ (Positivism, Interpretivism, Critical Theory และ Pragmatism) ได้อย่างเข้าใจ
- 3) วิเคราะห์ ความแตกต่างระหว่างการวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์กับการวิจัยในศาสตร์สาขาอื่นได้
- 4) ประยุกต์ใช้ ปรัชญาการวิจัยเพื่อเป็นฐานในการตั้งคำถามการวิจัยได้อย่างแหลมคม
- 5) ประเมิน ความเหมาะสมในการเลือกใช้กระบวนทัศน์ให้สอดคล้องกับปัญหาการวิจัยในพื้นที่จริงได้

ภาพที่ 1.1 ตารางเปรียบเทียบกระบวนทัศน์การวิจัย 4 แบบ

ที่มา เรียบเรียงและดัดแปลงโดย พลกฤต แสงอาวุธ, 2569

1.2 เนื้อหาหลัก เจาะลึกกระบวนการและปรัชญาการวิจัย

1.2.1 การวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์คืออะไร?

1.2.1.1 ความหมายและความสำคัญ จากความอยากรู้ สู่การแก้ปัญหา เวลาที่เราพูดคำว่า "การวิจัย" (Research) นักศึกษาทราบไหมครับว่าคำนี้มีรากศัพท์มาจากภาษาฝรั่งเศสคำว่า

"rechercher" ซึ่งแปลว่า "การค้นหาละเอียดรอบคอบ" ดังนั้น การวิจัยจึงไม่ใช่แค่การเสิร์ชข้อมูล แต่คือ "กระบวนการค้นหาความจริงอย่างเป็นระบบและมีระเบียบแบบแผน"

เมื่อเรานำมาประยุกต์ใช้ในศาสตร์ของเรา การวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ (Research in Public Administration) จึงหมายถึง การใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ หรือแบบผสมวิธี เพื่อเข้าไปค้นหาความจริงเกี่ยวกับการบริหารกิจการสาธารณะ นโยบายสาธารณะ การบริหารท้องถิ่น การบริการประชาชน และธรรมาภิบาล

ทำไมเราถึงต้องเหนื่อยทำวิจัย? ในฐานะนักบริหารรัฐกิจ การวิจัยมีความสำคัญอย่างยิ่งใน 5 มิติครับ

- 1) **สร้างองค์ความรู้** ช่วยให้เราได้รับความรู้ใหม่ ๆ ในการบริหารจัดการภาครัฐที่ทันต่อยุคสมัย
- 2) **แก้ปัญหาสาธารณะ** ช่วยให้เราค้นพบวิธีการแก้ปัญหา (Solutions) ที่มีประสิทธิภาพ ไม่ใช่การแก้ปัญหาแบบเหวี่ยงแห
- 3) **ปรับปรุงนโยบาย** ช่วยให้เราปรับแต่งและพัฒนานโยบายสาธารณะ โดยอิงจากหลักฐานเชิงประจักษ์ (Evidence-based)
- 4) **ตรวจสอบรัฐ** เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ภาคประชาสังคมและประชาชน สามารถตรวจสอบความโปร่งใสในการทำงานของกลไกรัฐได้
- 5) **พัฒนาคน** กระบวนการวิจัยจะช่วยหล่อหลอมทักษะการคิดวิเคราะห์ (Critical Thinking) ให้กับตัวนักศึกษาและบุคลากรภาครัฐเอง

ภาพที่ 1.2 ความสำคัญ 5 ประการของการวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์

ที่มา เรียบเรียงและดัดแปลงโดย พลกฤต แสงอาวุธ, 2569

💡 ข้อสังเกตจากอาจารย์ การวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ไม่ใช่ "การวิจัยเพื่อตอบสนองความอยากรู้อยากเห็นส่วนตัว" แต่คือ "การวิจัยเพื่อแก้ปัญหาให้สังคม" เพราะรัฐมีหน้าที่รับใช้ประชาชน งานวิจัยของเราจึงต้อง "เอาไปใช้ประโยชน์ได้จริง" (Practical) เสมอครับ

1.2.1.2 ลักษณะเฉพาะของการวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ งานวิจัยในสาขาของเรามี "DNA" ที่แตกต่างจากการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ หรือวิจัยธุรกิจอย่างชัดเจน ใน 5 ประการ ดังนี้ครับ

- 1) **ความเป็นสหวิทยาการ (Interdisciplinary)** รัฐประศาสนศาสตร์ไม่ใช่ศาสตร์โดดเดี่ยว ปัญหาของรัฐซับซ้อนเกินกว่าจะมองมุมเดียว สมมติเราจะวิจัย "ปัญหาขยะบนเกาะสมุย" เราต้องใช้ความรู้ ropic. (การบริหารท้องถิ่น) + เศรษฐศาสตร์ (ความคุ้มค่า/ภาษี) + สังคมวิทยา (พฤติกรรมชุมชน) + นิติศาสตร์ (ข้อบัญญัติท้องถิ่น) บูรณาการเข้าด้วยกัน
- 2) **บริบทคือหัวใจสำคัญ (Context Matters)** นโยบายเดียวกัน ใช้ในพื้นที่ต่างกัน ผลลัพธ์ย่อมต่างกัน การนำแนวคิดการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (NPM) มาใช้ในภาคใต้ที่มีระบบอุปถัมภ์และวิถีวัฒนธรรมเข้มข้น ย่อมให้ผลลัพธ์ที่แตกต่างจากการนำไปใช้ในกรุงเทพมหานคร
- 3) **ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Human-Centered)** รัฐไม่มีชีวิต แต่ "คน" ต่างหากที่ทำให้รัฐมีชีวิต การวิจัยของเราจึงต้องศึกษาทั้งคนให้บริการ (ข้าราชการ) และคนรับบริการ (ประชาชน)
- 4) **ผูกพันกับค่านิยม (Value-Laden)** งานวิจัยของเราไม่อาจเป็นกลางแบบหุ่นยนต์ได้ เพราะเราต้องยุ่งเกี่ยวกับค่านิยมทางสังคม เช่น ความเป็นธรรม เสรีภาพ ความเสมอภาค การประเมิน "นโยบายอุดหนุนราคายางพารา" จึงไม่ใช่แค่การดูตัวเลขกำไร-ขาดทุน แต่ต้องตอบให้ได้ว่ามัน "เป็นธรรม" กับเกษตรกรรายย่อยหรือไม่
- 5) **มีแรงกระตุ้นและผลกระทบสูง (High Impact)** งานวิจัย ropic. มักนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระดับนโยบาย หากเราวิจัยพบว่าการทุจริตบ่อนทำลายอาหารกลางวันเด็กจนส่งผลกระทบต่อโภชนาการ งานชิ้นนั้นอาจนำไปสู่การรื้อระบบจัดซื้อจัดจ้างของโรงเรียนทั้งประเทศได้เลย

ภาพที่ 1.3 ลักษณะเฉพาะ 5 ประการของการวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์

ที่มา เรียบเรียงและดัดแปลงโดย พลกฤต แสงอาวุธ, 2569

1.2.1.3 บทบาทของการวิจัยต่อการบริหารภาครัฐ นักศึกษาลองจินตนาการดูนะครับว่า ถ้านายอำเภอหรือนายกเทศมนตรีตัดสินใจบริหารงานโดยไม่มีข้อมูลวิจัยรองรับเลย จะเกิดอะไรขึ้น? การวิจัยจึงเข้ามามีบทบาทเหมือน "เข็มทิศ" ใน 5 ด้าน

- 1) **การกำหนดนโยบาย (Policy Formulation)** ช่วยให้ผู้บริหารมี "ข้อมูล" ในการตัดสินใจ แทนที่จะใช้ "สัญชาตญาณ" (Gut feeling) เช่น การวิจัยขีดความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity) ของเกาะพะงัน เพื่อนำไปออกนโยบายจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว
- 2) **การปรับปรุงบริการ (Service Improvement)** ช่วยให้รู้ว่าจุดเจ็บปวด (Pain point) ของประชาชนคืออะไร เช่น การวิจัยความพึงพอใจต่อศูนย์ One Stop Service ของ อบต.
- 3) **การประเมินผล (Evaluation)** ตรวจสอบว่าภาษีที่ลงทุนไป "คุ้มค่าหรือไม่" เช่น การประเมินผลตอบแทนทางสังคม (SROI) ของโครงการสาธารณสุขชุมชน
- 4) **การพัฒนาคน (Human Development)** ช่วยวางกลยุทธ์ด้าน HR เช่น วิจัยสาเหตุการลาออกของข้าราชการรุ่นใหม่ในพื้นที่ชายแดนใต้ เพื่อหาทางรักษาคคนเก่งไว้
- 5) **การสร้างนวัตกรรม (Innovation)** นำไปสู่การแก้ปัญหาแบบใหม่ ๆ เช่น การวิจัยนวัตกรรมทางสังคม (Social Innovation) เพื่อยกระดับการทำตลาดผ้าทอนามหินศรี

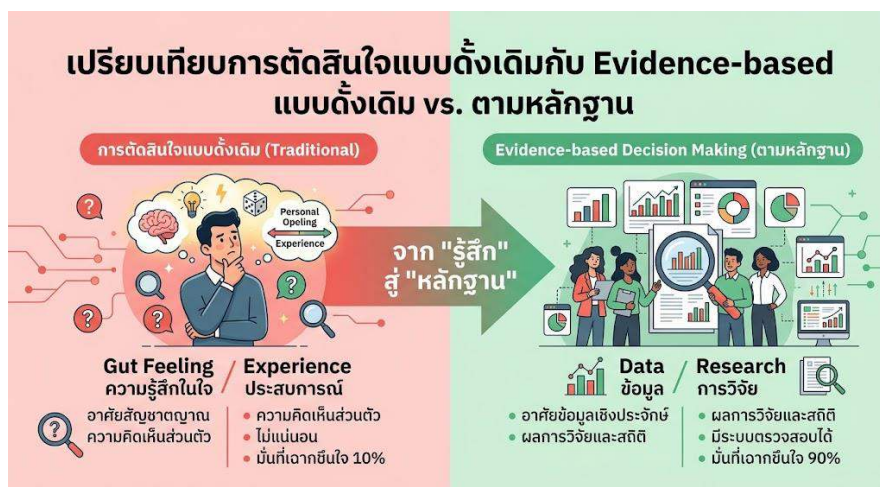
ภาพที่ 1.4 บทบาท 5 ประการของการวิจัยต่อการบริหารภาครัฐ

ที่มา เรียบเรียงและดัดแปลงโดย พลกฤต แสงอาวุธ, 2569

1.2.1.4 การวิจัยกับ "หลักฐานเชิงประจักษ์" (Evidence-based) แนวคิดที่กำลังมาแรง และเป็นมาตรฐานใหม่ของรัฐประศาสนศาสตร์ทั่วโลกคือ Evidence-based Policy หรือ การกำหนดนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์

ในอดีต ผู้บริหารมักสั่งการจาก "ความรู้สึก" "ประสบการณ์ส่วนตัว" หรือรุนแรงที่สุดคือ "ผลประโยชน์ทางการเมือง" แต่ Evidence-based บังคับให้เราต้องเอา **"ข้อมูลและผลการวิจัย"** มาทางบนโต๊ะก่อนตัดสินใจเสมอ โดยยึดหลัก 4 ประการ คือ ต้องใช้ข้อมูลจริง, อิงผลการวิจัย, มีเหตุผลอธิบายได้, และต้องตรวจสอบย้อนหลังได้

ระดับความน่าเชื่อถือของหลักฐาน (Hierarchy of Evidence) ก็มีความสำคัญครับ หากเป็นข้อคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ (Expert Opinion) หรือกรณีศึกษา (Case Study) จะมีความน่าเชื่อถือระดับกลางถึงต่ำ แต่หากเป็นข้อมูลจากการทดลองแบบสุ่มและมีกลุ่มควบคุม (RCT) หรือการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ (Systematic Review) จะถือเป็นหลักฐานที่มีน้ำหนักสูงสุดในการตัดสินใจทางนโยบาย

ภาพที่ 1.5 เปรียบเทียบการตัดสินใจแบบดั้งเดิมกับ Evidence-based

ที่มา เรียบเรียงและดัดแปลงโดย พลกฤต แสงอาวุธ, 2569

คำถามชวนคิดสำหรับนักศึกษา

- 1) ท่านคิดว่าการวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ แตกต่างจากการวิจัยด้านบริหารธุรกิจ (MBA) อย่างไรในแง่ของเป้าหมายสูงสุด?
- 2) เพราะเหตุใดงานวิจัยของภาครัฐจึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงเรื่อง "ค่านิยม (Values)" ได้เลย?
- 3) หากท่านเป็นนายอำเภอ ท่านจะนำหลักการ Evidence-based ไปใช้แก้ปัญหาหน้าท่อมซ้ำซากในพื้นที่ได้อย่างไร?

1.2.2 ปรัชญาการวิจัยและญาณวิทยา แวนตาของนักวิจัย

ดังที่ผมได้เกริ่นไว้ในบทนำ ปรัชญาเปรียบเสมือน "แว่นตา" ที่เราสวมใส่เพื่อมองความจริงในสังคม หากเราไม่เข้าใจแว่นตาที่เราสวม เราก็มีอาจเข้าใจผลลัพธ์ของสิ่งที่เรามองเห็นได้

1.2.2.1 ญาณวิทยา (Epistemology) วิธีรู้ความจริง ญาณวิทยา มาจากภาษากรีกคำว่า *episteme* (ความรู้) และ *logos* (เหตุผล) รวมกันแปลว่า "การศึกษาวามมนุษย์สามารถรู้ความจริงได้อย่างไร" (How do we know what we know?) คำถามหลักของญาณวิทยาคือ ความรู้ที่แท้จริงคืออะไร? และเราจะใช้วิธีไหนไปถึงความรู้นั้นออกมา?

- **ประจักษ์นิยม** เชื่อว่ารู้ความจริงได้ผ่าน "การสังเกต วัดผล และทดลอง"
- **ตีความนิยม** เชื่อว่ารู้ความจริงได้ผ่าน "การเข้าไปพูดคุย สัมภาษณ์ และทำความเข้าใจ"
- **วิพากษ์นิยม** เชื่อว่ารู้ความจริงได้ผ่าน "การวิเคราะห์โครงสร้างอำนาจที่ซ่อนอยู่"
- **ปฏิบัติการนิยม** เชื่อว่าความจริงคือ "สิ่งที่นำไปลงมือทำแล้วแก้ปัญหาได้จริง"

ภาพที่ 1.6 ญาณวิทยา 4 แบบ

ที่มา เรียบเรียงและดัดแปลงโดย พลกฤต แสงอาวุธ, 2569

1.2.2.2 ภววิทยา (Ontology) ลักษณะของความจริง ภววิทยา มาจากคำว่า *ontos* (การมีอยู่) เป็นปรัชญาที่ตั้งคำถามพื้นฐานที่สุดว่า "ความจริงคืออะไร? และมีลักษณะอย่างไร?" ในทางรัฐประศาสนศาสตร์ เราแบ่งความเชื่อเรื่องความจริงออกเป็น 2 ขั้วใหญ่ ๆ ครับ

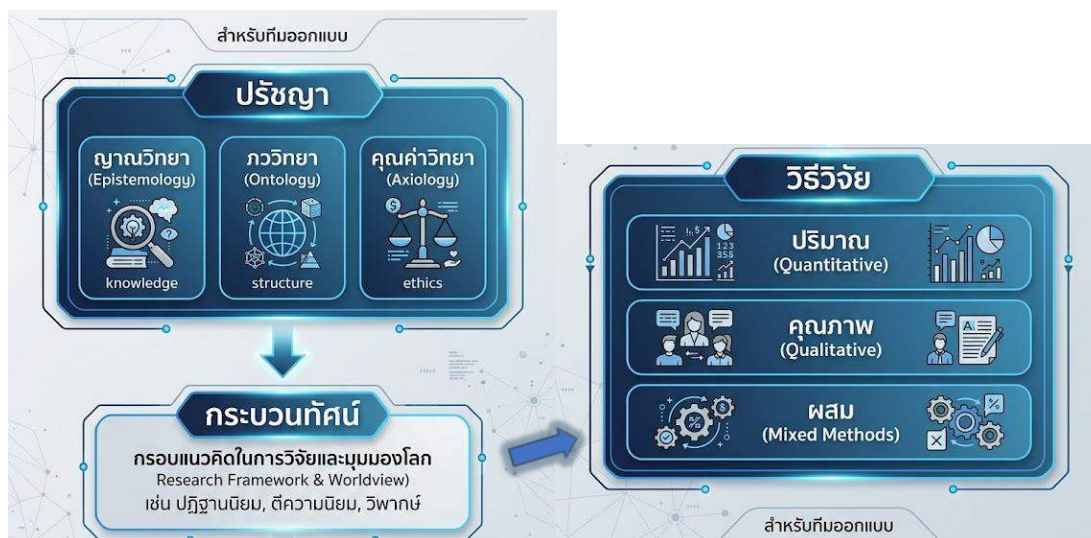
- 1) **สัจนิยม (Realism)** เชื่อว่าความจริงมีอยู่จริงเพียงหนึ่งเดียว ความเป็นปรนัย (Objective) จับต้องได้ และแยกออกจากความรู้สึกของมนุษย์ เช่น อัตราการว่างงาน หรือ จำนวนงบประมาณ (เชื่อมโยงกับการวิจัยเชิงปริมาณ)
- 2) **สัมพัทธนิยม (Relativism)** เชื่อว่าความจริงไม่ได้มีหนึ่งเดียว แต่ถูก "สร้างขึ้น" (Constructed) โดยสังคมและการให้ความหมายของมนุษย์ เช่น คำว่า "ความเป็นธรรม" หรือ "ความจงรักภักดี" ของแต่ละชุมชนย่อมไม่เหมือนกัน (เชื่อมโยงกับการวิจัยเชิงคุณภาพ)

1.2.2.3 คุณวิทยา (Axiology) ค่านิยมในงานวิจัย คุณวิทยา มาจากคำว่า *axios* (คุณค่า) เป็นการตั้งคำถามว่า "อะไรคือสิ่งที่มีคุณค่า?" และ "นักวิจัยควรวางตัวอย่างไรต่อค่านิยมเหล่านั้น?"

- **สายไร้ค่านิยม (Value-free)** เชื่อว่านักวิจัยต้องทำตัวเป็นกลางเหมือนหุ่นยนต์ ตัดความรู้สึกส่วนตัวทิ้งไปทั้งหมด
- **สายอิงค่านิยม (Value-laden)** เชื่อว่าการวิจัยทางสังคมศาสตร์ หนีค่านิยมไม่พ้น นักวิจัยต้องยอมรับและประกาศจุดยืนของตนเองอย่างโปร่งใส เช่น จุดยืนที่ต้องการลดความเหลื่อมล้ำ หรือเรียกร้องสิทธิให้กลุ่มเปราะบาง

1.2.2.4 ความเชื่อมโยงปรัชญากับวิธีวิจัย ทั้งหมดที่ผมเล่ามา มันเกี่ยวข้องกันเป็นลูกโซ่ครับ หากคุณมีภววิทยาแบบ Realism (เชื่อว่าความจริงวัดได้) ญาณวิทยาของคุณก็จะเป็น Positivism (เน้นการทดสอบ) และนำไปสู่การเลือกใช้วิธีวิจัยแบบ "เชิงปริมาณ" (ใช้แบบสอบถาม) ในทางกลับกัน หากคุณเชื่อว่าความจริงถูกสร้างขึ้น (Relativism) คุณก็จะเดินไปสู่การวิจัย "เชิงคุณภาพ" (สัมภาษณ์เจาะลึก)

ความผิดพลาดที่ร้ายแรงที่สุดของนักศึกษาทำวิจัย คือความ "ไม่สอดคล้อง" (Misalignment) เช่น ปากบอกว่าต้องการศึกษา "ความหมายของวิถีชีวิตชาวเล" (ปรัชญาตีความ) แต่ดันไปแจกแบบสอบถามให้เด็กสเกล 1-5 (วิธีวิจัยเชิงปริมาณ) แบบนี้ถือว่าติดกระดุมเม็ดแรกผิดอย่างมหันต์ครับ

ภาพที่ 1.7 ความเชื่อมโยงปรัชญากับวิธีวิจัย

ที่มา เรียบเรียงและดัดแปลงโดย พลกฤต แสงอาวุธ, 2569

คำถามชวนคิดสำหรับนักศึกษา

- 1) ท่านเชื่อว่า "ความจริง" ในสังคมมีเพียงหนึ่งเดียว หรือมีหลากหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับมุมมอง?
- 2) ในฐานะนักวิจัยภาครัฐ ท่านคิดว่าเราสามารถทิ้ง "อคติและค่านิยมส่วนตัว" ไว้ที่บ้านเวลาลงไปเก็บข้อมูลได้จริงหรือไม่?
- 3) หากเพื่อนของท่านต้องการศึกษา "ความซึมเศร้าของข้าราชการบรรจุใหม่" แต่ใช้เครื่องมือเป็นแบบสอบถามออนไลน์ ท่านจะวิพากษ์เพื่อนคนนี้ตามหลักปรัชญาอย่างไร?

1.2.3 กระบวนการค้นคว้า 4 แบบ (The 4 Research Paradigms)

เมื่อเรารวบรวม ภาววิทยา ญาณวิทยา และคุณวิทยา เข้าด้วยกัน มันจะหลอมรวมกลายเป็น "กระบวนทัศน์" (Paradigm) ซึ่งหมายถึง กรอบความคิดหลักที่กำหนดแนวทางการทำงานของนักวิจัยในโลกของรัฐประศาสนศาสตร์ เรามีกระบวนทัศน์หลัก 4 สำนัก ที่นักศึกษาต้องรู้จักครับ

ภาพที่ 1.8 กระบวนทัศน์ประจักษ์นิยม

ที่มา เรียบเรียงและดัดแปลงโดย พลกฤต แสงอรุณ, 2569

1.2.3.1 ประจักษ์นิยม (Positivism)

- **ความเชื่อหลัก** "ความจริงคือสิ่งที่สังเกตได้ วัดได้ ทดสอบได้ และมีกฎเกณฑ์ตายตัว"
- **เป้าหมาย** อธิบาย พยากรณ์ และควบคุมปรากฏการณ์
- **ลักษณะเด่น** ผู้วิจัยต้องวางตัวเป็นกลางอย่างสมบูรณ์แบบ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (แบบสอบถาม, สถิติ, การทดลอง) เพื่อหาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (Cause and Effect)
- **จุดแข็ง** ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือสูง ปราศจากอคติ และสามารถนำไปสรุปอ้างอิง (Generalize) เป็นนโยบายภาพรวมได้

- ❖ **จุดอ่อน** มองข้ามบริบททางสังคม ไม่สามารถเข้าถึงความรู้สึกต้นลึกหนาบางของมนุษย์ได้
- ❖ **ตัวอย่างในภาคใต้** การสำรวจปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในการเสียภาษีป้ายของเทศบาลนครสุราษฎร์ธานี (ใช้แบบสอบถามเก็บกลุ่มตัวอย่าง 400 คน)

1.2.3.2 ตีความนิยม (Interpretivism)

- ❖ **ความเชื่อหลัก** "มนุษย์สร้างความหมายให้กับโลก ความจริงจึงเป็นสิ่งที่ต้องเข้าไปทำความเข้าใจและตีความผ่านสายตาของผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์"
- ❖ **เป้าหมาย** ทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง (Verstehen) ถึงความหมาย บริบท และแรงจูงใจ
- ❖ **ลักษณะเด่น** ผู้วิจัยยอมรับในอัตวิสัย (Subjectivity) ต้องเอาตัวเข้าไปคลุกคลี ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (การสัมภาษณ์เชิงลึก, การสังเกตแบบมีส่วนร่วม)
- ❖ **จุดแข็ง** ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้ง เห็นมิติทางวัฒนธรรมและบริบทของพื้นที่อย่างชัดเจน ยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์
- ❖ **จุดอ่อน** ใช้เวลามาก สรุปอ้างอิงเป็นกฎเกณฑ์ทั่วไปได้ยาก และเสี่ยงต่ออคติของผู้วิจัยในการตีความข้อมูล
- ❖ **ตัวอย่างในภาคใต้** การศึกษาพลวัตความไว้วางใจที่ชาวบ้านมีต่อเจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ (ใช้วิธีฝังตัวและสัมภาษณ์ผู้นำศาสนา)

ภาพที่ 1.9 กระบวนทัศน์ตีความนิยม

ที่มา เรียบเรียงและดัดแปลงโดย พลกฤต แสงอาวุธ, 2569

1.2.3.3 วิพากษ์นิยม (Critical Theory)

- ❖ **ความเชื่อหลัก** "ความจริงที่เห็นคือสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยผู้มีอำนาจเพื่อกดทับคนตัวเล็กตัวน้อย สังคมเต็มไปด้วยความไม่เท่าเทียม"

- 👤 **เป้าหมาย** ตั้งคำถามกับโครงสร้างอำนาจ ปลดแอก (Emancipate) ผู้ถูกกดขี่ และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคม (Transform)
- 👤 **ลักษณะเด่น** งานวิจัยจะไม่เป็นกลาง แต่จะเลือกข้างความยุติธรรม ใช้วิธีวิเคราะห์วาทกรรม การวิจัยเชิงวิพากษ์ หรือการวิจัยแบบมีส่วนร่วม
- 👤 **จุดแข็ง** เป็นกระบอกเสียงให้กลุ่มชายขอบ กล้าเปิดเผยความไม่เป็นธรรมเชิงโครงสร้าง
- 👤 **จุดอ่อน** ถูกโจมตีว่ามีอคติทางอุดมการณ์สูง และหลายครั้งวิพากษ์เก่งแต่ไม่มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่เป็นรูปธรรม
- 👤 **ตัวอย่างในภาคใต้** การวิเคราะห์โครงสร้างอำนาจที่ทำให้เกิดข้อพิพาทเรื่องที่ดินทำกินระหว่างกลุ่มทุนกับชุมชนชาวเลดั้งเดิมบนเกาะ

ภาพที่ 1.10 กระบวนการค้นคว้าวิจัยนิยาม

ที่มา เรียบเรียงและดัดแปลงโดย พลกฤต แสงอาวุธ, 2569

1.2.3.4 ปฏิบัติการนิยม (Pragmatism)

- 👤 **ความเชื่อหลัก** "เลิกเถียงกันเรื่องปรัชญาเถอะ ความจริงก็คือสิ่งที่นำไปใช้แก้ปัญหาได้จริงนั่นแหละ!" (What works is real)
- 👤 **เป้าหมาย** มุ่งเน้นการแก้ปัญหาที่อยู่ตรงหน้าเป็นหลัก
- 👤 **ลักษณะเด่น** มีความยืดหยุ่นสูงมาก เลือกใช้เครื่องมืออะไรก็ได้ที่ตอบโจทย์คำถามวิจัย มักนิยมใช้ "การวิจัยแบบผสมวิธี" (Mixed Methods) คือเอาทั้งแบบสอบถามและการสัมภาษณ์มารวมกัน
- 👤 **จุดแข็ง** ปฏิบัติได้จริง ตอบโจทย์โลกการทำงานของนักบริหารรัฐกิจได้ดีที่สุด
- 👤 **จุดอ่อน** อาจขาดความลุ่มลึกในเชิงทฤษฎี และหากผู้วิจัยไม่เชี่ยวชาญ การเอาวิธีปริมาณกับคุณภาพมาผสมกันอาจทำให้ข้อมูลขัดแย้งกันเอง

ตัวอย่างในภาคใต้ การวิจัยเพื่อหาแนวทางจัดการขยะบนเกาะหลีเป๊ะ โดยแจกแบบสอบถามเพื่อดูปริมาณขยะ (ปริมาณ) และจัดเวทีประชาคมเพื่อหาข้อตกลงร่วมของชุมชน (คุณภาพ)

ภาพที่ 1.11 กระบวนทัศน์ปฏิบัติการนิยาม

ที่มา เรียบเรียงและดัดแปลงโดย พลกฤต แสงอาวุธ, 2569

ข้อสังเกตจากอาจารย์ กระบวนทัศน์ทั้ง 4 แบบ ไม่มีแบบไหน "ดีที่สุด" หรือ "ถูกต้องที่สุด" นะครับ มันขึ้นอยู่กับว่า ปัญหาการวิจัยของท่านคืออะไร หน้าที่ของนักวิจัยคือการเลือก "แว่นตา" ให้เหมาะสมกับสายตาและสภาพแวดล้อมเท่านั้นเอง

คำถามชวนคิดสำหรับนักศึกษา

- 1) หากท่านต้องไปทำวิจัยในพื้นที่ที่มีความขัดแย้งสูง ท่านคิดว่ากระบวนทัศน์ใดเหมาะสมที่สุด เพราะเหตุใด?
- 2) ท่านมองเห็นจุดอ่อนอะไรบ้าง หากนำกระบวนทัศน์ Positivism ไปใช้ศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่น?
- 3) ในฐานะ "วิศวกรสังคม" ท่านจะเลือกกระบวนทัศน์ใดเพื่อลงไปพัฒนาชุมชนของท่าน?

1.2.4 การวิจัยเชิงพื้นที่ (Area-based Research)

เราเรียนรู้แว่นตาและเครื่องมือมาครบแล้ว คราวนี้ถึงเวลาที่เรานำเครื่องมือเหล่านั้นลงมาสวมใน "สนามจริง" ครับ

1.2.4.1 ความหมายและความสำคัญของการวิจัยเชิงพื้นที่ การวิจัยเชิงพื้นที่ (Area-based Research) ไม่ใช่แค่การเปลี่ยนสถานที่เก็บข้อมูล แต่คือปรัชญาที่ "ยึดเอาบริบทของพื้นที่เป็นตัวตั้ง"

(Context-driven) การวิจัยลักษณะนี้เชื่อว่า พื้นที่หนึ่ง ๆ มีความซับซ้อนที่ประกอบขึ้นจาก 5 องค์ประกอบ คือ ภูมิศาสตร์, ประวัติศาสตร์, วัฒนธรรม, เศรษฐกิจ และโครงสร้างสังคม

ทำไมเรื่องนี้จึงสำคัญสำหรับภาคใต้? เพราะภาคใต้ของประเทศไทยมีความหลากหลายมหาศาล (Diversity) หากเราวิจัยปัญหา "นักท่องเที่ยวล้นเมือง" (Overtourism) ที่เกาะสมุย เราย่อมไม่สามารถนำโมเดลแก้ปัญหาเดียวกันนี้ไปใช้กับปัญหา "อุทกภัย" ที่อำเภอพนมพิน หรือนำไปแก้ปัญหา "ความหวาดระแวง" ในพื้นที่ชายแดนใต้ได้ การวิจัยเชิงพื้นที่จึงสอนให้เราใช้ "ทุนทางสังคมของท้องถิ่น" มาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาของท้องถิ่นนั้น ๆ อย่างยั่งยืน

ภาพที่ 1.12 องค์ประกอบ 5 ประการของการวิจัยเชิงพื้นที่

ที่มา เรียบเรียงและดัดแปลงโดย พลกฤต แสงอาวุธ, 2569

1.2.4.2 ความท้าทายของการวิจัยในพื้นที่พหุวัฒนธรรม การลงพื้นที่วิจัยในดินแดนพหุวัฒนธรรมอย่างภาคใต้นั้น นักวิจัยมักต้องเผชิญกับบททดสอบสำคัญ 5 ประการ ได้แก่

- 1) **กำแพงภาษา** ภาษาถิ่นหรือภาษามลายูที่ใช้สื่อสารความหมายเชิงลึก
- 2) **ความต่างทางวัฒนธรรม** วิถีชีวิตและธรรมเนียมปฏิบัติที่นักวิจัยจากนอกพื้นที่อาจไม่เข้าใจ
- 3) **ความละเอียดอ่อนทางศาสนา** ข้อห้ามและหลักปฏิบัติที่ต้องให้ความเคารพสูงสุด
- 4) **ความไว้วางใจ (Trust)** ชุมชนมักมีบาดแผลหรือความระแวงต่อคนแปลกหน้าหรือเจ้าหน้าที่รัฐ
- 5) **ความปลอดภัย** โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ความขัดแย้ง

การจะก้าวข้ามความท้าทายเหล่านี้ นักวิจัย ropic. ต้องสวมวิญญาณของ "วิศวกรสังคม" คือ ต้องรู้จักใช้ล่อมท้องถิ่น ศึกษาธรรมเนียมก่อนลงพื้นที่ และที่สำคัญที่สุดคือต้อง "ใช้เวลาคลุกคลี" จนกว่ากำแพงความระแวงจะทลายลง

ภาพที่ 1.13 ความท้าทาย 5 ประการของการวิจัยในพื้นที่พหุวัฒนธรรม

ที่มา เรียบเรียงและดัดแปลงโดย พลกฤต แสงอาวุธ, 2569

1.2.4.3 จริยธรรมการวิจัยในพื้นที่เปราะบาง เมื่อเราทำงานกับชาวบ้าน ชุมชนชายขอบ หรือพื้นที่ขัดแย้ง จริยธรรมการวิจัย (Research Ethics) จะไม่ใช่แค่ "แบบฟอร์ม" ที่ต้องให้ชาวบ้าน เซ็นชื่อแล้วจบไป แต่คือ "พันธสัญญา" ที่เรามีต่อเพื่อนมนุษย์ สิ่งที่เป็นประเด็นอ่อนไหวที่สุดคือ

- **Informed Consent (การขอความยินยอมแบบได้รับการบอกกล่าว)** ต้องให้ข้อมูลครบถ้วนว่าเรามาทำอะไร และเขาจะได้รับผลกระทบอะไร บ่อยครั้งการให้ชาวบ้านเซ็นเอกสารอาจสร้างความหวาดระแวง นักวิจัยอาจต้องใช้วิธีขอความยินยอมด้วยวาจาโดยมีผู้นำชุมชนเป็นพยาน
- **Confidentiality (การปกปิดข้อมูล)** การเปิดเผยตัวตนผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ขัดแย้ง อาจหมายถึงอันตรายต่อชีวิตของพวกเขา
- **Non-exploitation (การไม่เอาเปรียบ)** อย่าทำตัวเป็น "นักวิจัยแบบเฮลิคอปเตอร์" ที่บินมาดักตวงข้อมูลของชาวบ้านไปตีพิมพ์ผลงานเพื่อเลื่อนวิทยฐานะของตนเอง แล้วก็บินจากไปโดยไม่ทิ้งอะไรไว้ให้ชุมชนเลย

1.2.4.4 การคืนความรู้สู่ชุมชน (Reciprocity) นี่คือหัวใจสูงสุดของตำราเล่มนี้ครับ "งานวิจัยที่ดี ต้องคืนความรู้สู่สังคม" เมื่อเราเข้าไปรบกวนเวลาชาวบ้าน เรามีหน้าที่ต้องนำข้อค้นพบมาช่วยให้เป็นภาษาที่เข้าใจง่าย แล้วกลับไปจัดเวทีประชาคมเพื่อ "คืนข้อมูล" ให้พวกเขา หรือนำผลการวิจัยไปจัดทำเป็น Policy Brief ส่งให้นายอำเภอหรือนายก อบต. เพื่อผลักดันให้เกิดการแก้ปัญหาจริง ๆ

อย่าลืมนะครับว่า... เรามาเรียนรัฐประศาสนศาสตร์ ไม่ใช่เพื่อเป็นนักวิจัยบนหอคอยงาช้าง แต่เราเรียนเพื่อเป็นกลไกในการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้คน